

***Cinquanta moments literaris**

Antonio Iturbe

Jordi Lafebre

***Cinquanta moments literaris**

Primera edició: novembre del 2017

Disseny de portada i interior: Jordi Navarro
Traducció del castellà de Xavier Solsona

Direcció editorial: Iolanda Batallé Prats
Edició: David Monserrat

© 2017 Antonio Iturbe, del text
© 2017 Jordi Lafebre, de les il·lustracions
© 2017 Bridge®, d'aquesta edició

Casa Catedral®
Josep Pla, 95. 08019 Barcelona
facebook.com/ilikebridge
twitter.com/IReadBridge
instagram.com/bridge.books

Imprès a Tallers Gràfics Soler

Dipòsit legal: B.22.819-2017
Imprès a la UE
ISBN: 978-84-16670-17-8

Qualsevol forma de reproducció, distribució, comunicació pública o transformació d'aquesta obra queda rigorosament prohibida i estarà sotmesa a les sancions establertes per la llei. L'editor faculta CEDRO (Centre Espanyol de Drets Reprogràfics, www.cedro.org) perquè pugui autoritzar-ne la fotocòpia o l'escanejat d'algun fragment a les persones que hi estiguin interessades.

LITERATURA EN LA SEVA TINTA

Antonio Iturbe

Les anomenades «Lletres» s’han anat encongint en els nostres plans d’estudi fins a formar part del regne de Lilliput, en aquesta ofensiva ignorant per aconseguir que les aules docents, en lloc de formar ciutadans amb coneixements amplis i amb inquietuds diverses, produeixin a ritme de cadena de muntatge treballadors especialitzats útils per al mercat laboral. Ha quedat en l’oblit aquella frase del crític literari i erudit sorneguer que fou Simon Leys: «Entre dos cirurgians igualment competents, procuri que l’operi qui hagi llegit Txéhov». I dins d’aquesta jivarització de les Lletres, en les poques hores que es dediquen a la Llengua i la Literatura, és la Llengua la que s’endú gran part de les hores i, per a la Literatura, resten les engrunes de les engrunes.

Però no tota la culpa del desastre social de la literatura és dels polítics curtterministes que desconeixen el significat de la paraula sembrar. Si la literatura s’ha convertit en una matèria que molts estudiants perceben com inútil o soporífera és perquè no hem sabut explicar-la. Hi ha professors sensorials –jo en vaig tenir un d’extraordinari anomenat Fernando Huerta, un molicà meravellós enmig del descoratjador programa de la carrera de periodisme dels anys 80-. Però no passa així sempre; massa vegades s’ha explicat la literatura a les aules amb l’ànim d’abastar a tota màquina, i en poques hores, èpoques amplíssimes, explicar segles sencers en dos dies, i convertir l’ensenyament de la literatura en una estadística de dates, títols i noms freds com cadàvers a la *morgue*.

En aquest llibre insignificant, amb tota la modèstia però amb tota l’empenta, hem volgut abocar-nos a la literatura d’una manera que no s’assembli a l’administrativa i paudada per un currículum docent, sinó a la del relat dels *Contes de les mil i una nits*. Convertir cada peça en un relat que

capti l’atenció. Seguir les passes, tot i que barroerament, del camí recorregut per Sherezade nit rere nit per salvar la vida: no només explicar, sinó també embruixar.

No espereu un manual endreçat i reglat. Aquest és un passeig a petits salts per alguns moments de la història de la literatura que al Jordi Lafebre i a mi ens causen astorament: que aquell clàssic tan seriós que és la *La Divina Comèdia* suggereixi un enamorament incendiari de Dante Alighieri per Beatriu. Que Charles Dickens –que sempre ha aparegut en les il·lustracions panxut i opulent– passés part de la seva infantesa a la presó on el seu pare estava complint condemna. Que al desorientat i desendreçat Gabriel García Márquez se li fes tot clar quan en un tren solitari camí d’Aracataca amb la seva mare veiés un rètol d’una estança bananera anomenada Macondo. Que la circumspecta Virginia Woolf es disfressés de princesa abissínia amb barba i turbant per gastar una broma pesada a l’estirat almirallat de la Marina britànica. Que el gran Lev Tolstoi, aristòcrata i autor d’obres grandioses com *Anna Karènina*, decidís als 82 anys fugar-se de casa d’amagat per ser el primer *hippy* del segle xx. Que Dashiell Hammett, que va escriure tantes històries criminals, acabés assegut davant d’un tribunal dels EUA per col·laboració amb el partit comunista...

Algú dirà que ens hem quedat en l’anècdota. André Gide deia que el més profund de l’home és la seva pell. Algunes anècdotes són el fil que ens mostren el cabdell, ens revelen la humanitat dels escriptors que no ens deixen veure les seves estàtues de marbre sobre pedestals inaccessibles. Aquest llibre no pretén ser un curs de literatura ni donar cap lliçó sobre res. És, només, un desig de compartir la fascinació que ens produeixen els llibres i els seus jardins. Qui va dir que la història de la literatura és avorrida? Passin i vegin!

Índex

50 moments literaris

12	Gilgamesh
14	Homer
18	Les mil i una nits
22	Chrétien de Troyes
26	Ramon Llull
28	Dante Alighieri
30	Johannes Gutenberg
34	Luis de Góngora i Francisco de Quevedo
38	Miguel de Cervantes
42	William Shakespeare
44	Michel de Montaigne
46	Daniel Defoe
50	Johann Wolfgang von Goethe
52	Jane Austen
56	Mary Shelley
58	Stendhal
60	Victor Hugo
64	Charles Dickens
68	Herman Melville
70	Alexandre Dumas
74	Edgar Allan Poe
78	Henry David Thoreau
82	Jules Verne
86	Arthur Rimbaud i Paul Verlaine
90	Robert Louis Stevenson

94	Emily Dickinson
98	Joseph Conrad
102	Anton Txékhov
104	James Joyce
108	Lev Tolstoi
110	Virginia Woolf
114	Thomas Mann
116	Marcel Proust
120	Santiago Rusiñol i Rubén Darío
124	Agatha Christie
126	Ernst Hemingway i Francis Scott Fitzgerald
130	Franz Kafka
134	Karen Blixen
138	Bibliocaust
140	Antoine de Saint-Exúpery
144	Mercè Rodoreda
148	Gabriel García Márquez
152	Dashiell Hammett
156	Albert Camus
160	Jorge Luis Borges i Alberto Manguel
162	Yukio Mishima
166	Vladimir Nabokov
170	John Kennedy Toole
174	David Foster Wallace
178	Roberto Bolaño

01

Gilgamesh

Uruk, 1400 aC

El sacerdot Sin-leqi-unnini s'arromanga una mica el vestit de tela per poder caminar més de pressa entre les avingudes flanquejades d'hortos d'Uruk, gran ciutat entre el Tigris i l'Eufrates que ja no viu la seva època més esplendorosa però continua mantenint l'activitat i el tràfec d'una gran urbs: els cops de martell dels artesans i la cridòria dels comerciants que venen mirra i teixits ressonen pertot arreu. Amb el pas dels segles, aquella zona del món serà coneguda amb el nom d'Iraq. Sin-leqi-unnini té pressa i no vol que ningú l'aturi pel carrer, perquè la seva especialitat en exorcismes fa que sigui una persona molt popular a la ciutat i que molta gent acudeixi a ell per guarir familiars contagiats pel mal. Els esperits malignes són irritantment actius. No vol detenir-se perquè la vida és curta i la seva feina molt llarga.

Arriba al temple i no fa cas dels esclaus que es llancen a terra al seu pas. No pot perdre temps. A la fi arriba a la seva estança, que més que la cambra d'un sacerdot sembla el taller d'un terrissaire: el terra està brut de pols rogenca i trossets de fang sec, i arreu hi ha piles de rectangles d'argila i cisells de totes les mides. És el seu escriptori.

Sin-leqi-unnini s'acomoda davant de la taula de taulons, agafa una de les tauletes d'argila i un cisell i es disposa a reprendre la feina: transformar en paraules inesborrables l'extraordinària història del rei Gilgamesh, esdevinguda mil anys enrere i que ha anat passant de generació en generació com l'epopeia més gran mai viscuda. A Gilgamesh, cinquè rei de la dinastia I d'Uruk, que va regnar durant cent vint-i-sis anys, a partir de l'any 2600 aC aproximadament, el va succeir el seu fill Ur-lugal.

Gilgamesh va ser un gran rei, que va fer construir les imponents muralles de la ciutat. El sacerdot escriba alça els ulls per la finestreta i observa aquella doble muralla que protegeix la ciutat, amb una anella interior de gairebé deu quilòmetres de longitud i cinc metres de gruix. Moltes de les nou-centes torres s'han ensorrat, però continua sent una muralla impressionant en aquell capvespre en què el sol fa brillar al fons de la ciutat la piràmide esglaonada que tot ho veu.

Sin-leqi-unnini, que com a sacerdot creu en el poder del mite i la imaginació, mostra Gilgamesh com un ésser formidable, de més de cinc metres d'alçada, un semideu fill de Lugalbanda i de la deessa Ninsun. A Gilgamesh, sempre inquiet, mai dòcil, el mou el desig de glòria, i això el portarà a viure un seguit inacabable d'aventures al costat del seu amic Enkidu, amb qui també tindrà alguna agafada. A partir de la segona part del poema èpic, però, l'escriba narra com Gilgamesh té un objectiu superior: la recerca de la immortalitat. I això farà que les aventures siguin més fosques en les quals s'haurà d'enfrontar cara a cara amb la mort, i fins i tot entreveure allò que ningú havia pogut veure: el Més Enllà que hi ha un cop s'acaba el viatge de la vida.

Sin-leqi-unnini cisella pacientment la tauleta número dotze, que serà l'última. Tan magnetitzat per la figura de Gilgamesh i les seves proeses mítiques, al seu estudi taller d'Uruk no és conscient que aquella narració escrita serà la més antiga que es conservi i que es convertirà en l'ancestre que, al llarg dels segles, veurà passar un reguitzell d'històries, drames, comèdies i llegendes en forma de paraules escrites que es resisteixen tossudament a ser arrossegades pel vent de l'oblit.

Gilgamesh

Cinquanta moments literaris

Un descobriment sorprenent

A les ruïnes de Ninive (pròxima a l'actual ciutat iraquiana de Mossul), a la biblioteca del rei Assurbanipal, es van trobar sepultades a la sorra milers de tauletes de fang cuit cisellades amb caràcters cuneïformes. Sempre s'havia pensat que aquells signes cuneïformes eren adorns ornamentals fins que, a mitjan segle XIX, un tossut arqueòleg expert en cultura oriental, George Smith, se'n va endur unes quantes al Museu Britànic i va començar a estudiar-les detalladament, fins que es va adonar que es tractava d'un llenguatge. Va tornar a les ruïnes i allà va trobar unes tauletes en què apareixia el mite del diluvi i un personatge

mític, un rei que havia viscut en temps remots a Uruk. Ordenar i traduir el text va comportar dècades de feina. El mateix Smith va morir abans de poder veure culminada la seva tasca. Algunes tauletes s'havien perdut per sempre, i la versió de l'epopeia de Gilgamesh presenta, doncs, algunes llacunes. Però així i tot, quan es va completar aquell treball de miniaturistes, el resultat va ser enlluernador: una narració que ens porta a fa gairebé cinc mil anys, però que reuneix mites (com ara el del diluvi universal) que després trobarem en altres grans relats, motors per a la narrativa de tots els temps: l'amistat, la passió, la rebel·lia contra el destí...

Homer

Calcis (Grècia), s. VIII aC

Un home de barba blanca i edat incerta, perquè tot a la seva biografia és incert i només la imaginació és capaç de compondre'n un perfil precís, deixa que el vent que arriba per l'estret d'Eurip fins al port de Calcis li esvaloti els llargs cabells canosos. Sembla que miri cap a la llenca de mar que s'estreny entre les illes de l'Hèllade, encara que en realitat és cec. Ell, però, està acostumat a veure-hi en els sons de la naturalesa, en les olors que porta la brisa i, sobretot, en les històries que escolta a qualsevol lloc i després reelabora. Perquè la seva professió és la de compositor i recitador. És un poeta que es fa dir Homer. Quan no exerceix la professió, és home de poques paraules i no ha aclarit mai del tot l'origen del seu nom. N'hi ha que diuen que és pel fet de pertànyer al grup de bards conegut com els *homeridai*, que vol dir «fills de presoners», perquè el componen els fills dels ostatges fets a la guerra, que a causa dels dubtes sobre la seva lleialtat no poden dur armes, i en no poder-se dedicar a la guerra es dediquen a la pau dels versos i els mites. D'altres creuen que el nom és simplement un joc de paraules, perquè *ho me oron* és «el qui no hi veu».

Homer sempre va reelaborant les seves històries; en una d'elles narra la mítica batalla per la ciutat de Troia. Aprofitarà el viatge que ha fet a l'illa d'Eubea i la pròspera polis de Calcis per impregnar-se del lloc i convertir-lo en un dels ports d'on salparan part dels vaixells expedicionaris en aquella història coneguda com la *Iliada*, que en el transcurs dels segles es continuarà recitant en un llenguatge més prosaïc.

Un noi li estira la saia. És el seu pigall, que el conduirà fins a la plaça pública on tindrà lloc el concurs poètic que l'ha portat fins allà. Vista la dificultat d'arrencar dels seus oients alguna cosa més que no siguin pastissos, una cistella de peix o una mica de raïm, la bossa generosa d'aquests certàmens anirà bé al seu sempre migrat peculi.

Se les haurà d'haver amb un poeta de certa anomenada,

Hesíode. Tots dos han estat convocats per Ganíctor, que ha organitzat aquells jocs fúnebres en honor al seu pare, el poderós rei Anfidamant. Un jurat de notables, presidit pel mateix Ganíctor, en designarà el guanyador. La gent aclama els poetes com a herois quan se situen al bell mig de la plaça.

Homer prové de família humil i fa servir un llenguatge pla, però farcit d'espurnes d'enginy per captar l'atenció dels seus oients. Els seus versos, més que no pas un cant metafòric, esdevenen un relat d'acció, que parla de la guerra Lelantina, en què Anfidamant va prendre part de manera despietada i heroica, com correspon a un gran rei de l'època. Els clans entusiastes de la població inunden l'àgora de Calcis quan acaba, fins que, tot d'una, un gest de Ganíctor fa emmudir la plaça. Hesíode fa un relat més líric i centrat en les lloances al rei mort, que situa a l'altura d'un semideu, amb tota mena de referències a les seves bondats. Els victors a Hesíode són més escassos. Homer, que no pot veure els rostres però que ha escoltat la reacció del públic, es manté tranquil, amb un gest que té alguna cosa de bust marmori.

El jurat s'ha retirat a deliberar i, al cap d'una estona, un portaveu reial se situa a la plaça per cantar el veredict: el guanyador és el poeta Hesíode. Entre la multitud hi ha murmuris de decepció. Els pròcers de la cort han considerat que mentre Hesíode parlava del conreu dels camps i de la pau, Homer ho feia sobre la guerra.

Hesíode s'acosta educadament a saludar Homer i l'anomena mestre. El poeta s'acomiada de les autoritats amb una salutació reverent, acceptant la derrota, i abandona la plaça conduït pel seu jove pigall. Darrere seu n'hi ha uns quants que se'n van, després marxen d'altres i, finalment, la plaça es buida rere els passos del poeta. «Explicaràs aquell relat d'Odisseu, l'home que no aconseguia tornar mai a Ítaca?», li pregunten delerosos. I Homer, camí del port, on farà la sessió de recitació, somriu. Les bosses i els diners van i venen de la butxaca dels narradors, però sap que el veritable premi és seguir explicant històries.

Les incertes veritats sobre Homer

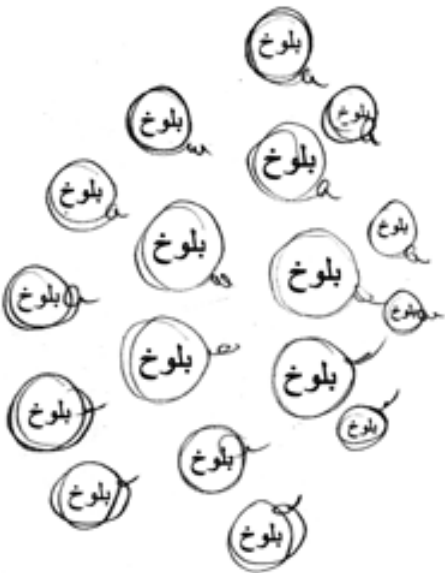
Han passat més de dos mil cinc-cents anys i les pistes sobre la vida d'Homer són borroses. Els estudiosos no es posen d'acord. Fins i tot alguns dubten de la seva existència i creuen que la *Illiada* i l'*Odissea* són resultat d'autors diferents. D'altres consideren que si bé els fets narrats són molt anteriors a la seva època i que es tracta de llegendes que es van anar transmetent oralment durant centenars d'anys, en la fixació del relat definitiu hi ha una sola mà, la d'aquell poeta que anomenem Homer, posseïdor d'una habilitat especial per narrar i emprar una estructura de la qual els narradors que han vingut després han après molt. Homer no tenia una audiència de lectors sinó d'oients, i amb més raó, doncs, els havia d'oferir un relat que no caigués mai en la monotonia i on hi hagués repetidament pics que n'encenguessin l'atenció, tal com trenta segles després continuen fent els guionistes de les millors sèries de televisió. Els formats han canviat, però el relat continua.

Les mil i una nits

Soc de Bagdad, principis del segle ix

Abu Abd-Allah Muhammad el-Gahshigar ha fet un viatge molt llarg fins a Bagdad i els seus ulls enlluernats ho miren tot. Ha entrat per la porta de Bàssora i l’han sorprès els seus gegantins batents de ferro, que requereixen diversos homes forts per fer-los moure, i l’amplada dels murs de la ciutat, de quaranta metres de gruixària. Amb tot, el que més l’ha impressionat ha estat el palau de la Porta d’or que s’alça a la plaça central d’aquella ciutat, on gent de moltes procedències diferents no paren d’anar d’un lloc a l’altre: a més d’àrabs, hi ha perses, arameus, grecs...

S’ha quedat parat al mig de la plaça, embadalit, i un artesà que transporta estris de fang li engega unes malediccions perquè li està barrant el pas. Quatre guàrdies armats amb alfanges que brillen al sol ardent d’aquella ciutat calorosa custodien la porta d’or que dona accés a la lluminosa residència del califa i la seva família, coronada amb una immensa cúpula verda. Però no és pas això el que ha vingut a veure. S’eixuga la suor que li cau pel front i s’endinsa en el laberíntic soc. Fa olor de pa acabat de sortir del forn, de tint i d’herbes. Els comerciants criden la seva mercaderia amb musicalitat i és un festival per a l’olfacte i per a la vista. En algunes parades, les espècies formen muntanyes multicolors: cardamom verd, pebre negre, mirra ataronjada de l’illa de Socotra... i a la zona de les catifes arriba també l’olor del pigment i es desplega un espectacle de blaus turquesa, groc, vermell intens... En aquells carrerons vius i atapeïts de gent pensa que potser trobarà allò que busca.

Un venedor de catifes amb una descurada barba blanca i uns braços ressecs com sarments li ofereix una catifa verda amb rivets platejats:

-Germà viatger, que el bon Déu sigui amb tu. Emporta’t aquesta catifa teixida a l’altra riba del Tigris i no te’n penediràs.

Abu Abd-Allah Muhammad el-Gahshigar ha vingut a buscar alguna cosa a Bagdad, però no són catifes.

-Que el bon Déu et protegeixi. No t’ofenguis, honrat comerciant, però no necessito pas cap catifa sota els peus.

El venedor, d’ulls negríssims enfonsats en uns pous de mil arrugues i pell embrunida sota un turbant una mica llardós, se’l mira intensament.

-Germà viatger, les catifes no s’han de prendre per peces vulgars i corrents. N’hi ha que poden elevar-se al cel.

Aleshores Abu Abd-Allah Muhammad el-Gahshigar obre molt els ulls.

-Què vols dir?

-Ho explicava el meu pare, l’honrat Ibrahim Ali Al Qaim, perquè a ell l’hi havia explicat el pare del seu pare. Fa molts anys, un noi orfe vivia de fer petites feines i, de vegades, de robar alguna fruita al soc. El seu cor, però, era bondadós. Els petits furts no eren per a ell, sinó per donar-los als vells més famèlics i esguerrats que demanaven caritat a les portes de la ciutat. Un dia, un forner furiós perquè el noi li havia robat un pa, va empaitar-lo durant set carrers fins que, a la fi, quan aquest estava exhaust, el va acorralar contra un mur i d’un cop el va tirar sobre una vella catifa trencada que hi havia a terra. Quan el forner va aixecar la seva gumia per tallar-li la mà per lladre, el noi, damunt la catifa, va dema-

nar clemència al bon Allà. I en aquell moment la catifa es va alçar de terra i va arrencar a volar enduent-se’l per damunt dels carrers i les cúpules de Bagdad. El soldà, que mirava la ciutat des de la terrassa del seu palau, amoïnat perquè no trobava un pretendent savi, valent i misericordiós per a la seva filla, va veure volar el noi dalt d’una catifa i, davant d’un prodigi com aquell, va decidir que es tractava d’un senyal que li enviava el bon Déu, i aquell i no cap altre era qui s’havia de casar amb la seva filla. I així va ser com el noi va ingressar a palau i es va convertir en el príncep de Bagdad.

Abu Abd-Allah Muhammad el-Gahshigar somriu feliç. D’una bossa de pell treu una moneda i la dona al comerciant.

-Així, doncs, t’endús la catifa, germà viatger?

-No, encara he de recórrer a peu moltes ciutats i no la podria carregar.

-Aleshores per què em pagues? No puc acceptar els teus diners!

-Et prego que els acceptis perquè m’enduc una cosa molt més preuada: la teva història.

Abu Abd-Allah Muhammad el-Gahshigar continua el seu camí. No ha vingut a comprar braçalets dels orfegres, espècies ni encens... Ha vingut a buscar llegendes meravelloses per recopilar-les en un llibre que faci que les històries de genis i prodigis que explicaven els avis dels pares dels pares no se les endugui el vent del desert. Passats els segles, aquesta recopilació serà batejada amb el nom d’*Els contes de les mil i una nits*.

La pista de l'origen dels relats que componen els contes de *Les mil i una nits* es perden en la nit dels temps orientals. Se sap que Abu Abd-Allah Muhammad el-Gahshigar era un narrador de contes orals que va començar a compilar i traduir llegendes del Mitjà i Llunyà Orient.

A partir del segle XVIII l'interès a Europa per tot el que era oriental va afavorir que se'n fessin diverses edicions, en les quals es van afegir altres llegendes de l'època com la d'*Alí Babà i els quaranta lladres*. També la narradora del llibre, aquella meravellosa Sherezade que manté despert el califa durant mil nits per evitar ser decapitada a l'alba, és un afegit, possiblement del segle XIV. Aquests afegitons, però, no fan sinó eixamplar, continuar i enriquir l'improbable tasca d'Abu Abd-Allah Muhammad el-Gahshigar, que va recórrer milers de quilòmetres al segle IX per Pèrsia, l'Índia i Egipte perseguint catifes voladores.

